

nove i za tu namjenu uređene prostore u zgradi Nadbiskupskog ordinarijata na Trgu sv. Stošije, a dobio je i svojega prvog profesionalnog arhivista.⁹

Vodič Arhiva Zadarske nadbiskupije Olivera Modrića i Josipa Kolanovića – ne želimo tek u fusnoti navesti da je 60-ih godina 20. stoljeća Arhiv sređivala prof. Marija Grčić, tajnica Visoke bogoslovne škole u Zadru – ispunio je očekivanja koja se stavljaju pred jedan arhivski vodič. Bliži talijanskomu *Guida generale* nego Bitternerovu *Gesamtinventar* i udaljeniji od informacijama ponešto zasićenoga *Vodiča Državnog arhiva u Zagrebu*,¹⁰ nudi prve i najbitnije te pregledno prikazane informacije, olakšavajući tako namjerniku put do arhiva i snalaženje u njem.

Vodič je izvršio sličnu ulogu kao *Guida generale*, i djela koja su mu prethodila, u ujedinjavanju talijanskih državnih arhiva. On je neizostavan instrument pomoću kojega su Zadarska nadbiskupija i Državni arhiv u Zadru stvorili jednu novu arhivsku ustanovu, dali joj javni i stručni identitet te, konačno, (re)konstituirali zadarski crkveni arhivski patrimonij.

Ova mala i slabo poznata ustanova odsad se s punim pravom može nazivati arhivom. Neka *Vodič Arhiva Zadarske nadbiskupije* postane predloškom za izradbu vodiča ostalih (nad)biskupijskih arhiva u Hrvatskoj, a možda i poticajom za izradbu tematskih vodiča kroz crkvenu arhivsku baštinu, primjerice matične knjige.

Ivan Filipović

Bukvić, Nenad. *Odredbe o arhivima u statutima dalmatinskih i istarskih gradova*. Diplomski rad. Zagreb : Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2008. 39 str.

Diplomski rad Nenada Bukvića nastao u sklopu studija arhivistike Filozofskoga fakulteta u Zagrebu u uvodnom nas dijelu (3), uz povijesni okvir nastajanja potrebe za trajnim čuvanjem isprava, uvodi u vrijeme nastajanja i razvoja sustava zaštite i trajnoga čuvanja isprava na hrvatskim prostorima te nam objašnjava i predstavlja sam pristup temi. Ističe da za Hrvatsku nije postojao jedinstven model razvoja sustava zaštite i čuvanja pisanih isprava zbog zasebnoga političkog i društvenog razvoja Slavonije i Banske Hrvatske s jedne te Istre i Dalmacije s druge strane. Uz gore navedeno, rad će se baviti i stvaranjem modela čuvanja u istarskim i dalmatinskim gradovima-komunama, s ponekim izuzetcima.

Nakon uvoda slijedi *Pregled i vrednovanje izvora i literature* (4–11). U prvom dijelu poglavlja ukratko su kronološki prikazani statuti gradova kojima se rad

⁹ Isto.

¹⁰ *Vodič kroz fondove i zbirke Državnog arhiva u Zagrebu*, 3 sveska, Zagreb 2008–2010. To je dosad najbolji vodič jednoga državnoga arhiva u Hrvatskoj; njegova je glavna urednica Branka Molnar, a obuhvaća dva debela sveska i jedan posebni s kazalima za prvi svezak, sve skupa gotovo dvije tisuće stranica.

bavi. U drugom dijelu, *Vrednovanje izvora*, dan je osvrt na sadržaj i značenje statuta općenito, a posebno su, kao primjeri za ostale statute, istaknuti statuti Dubrovnika i Splita. Što se tiče principa zaštite i čuvanja pisanih isprava, autor sugerira sagledavanje svih predmetnih statuta kao cjeline, jer bi se pojedinačnim pristupom mogla dobiti kriva slika. Treći dio poglavlja, *Vrednovanje literature*, bavi se literaturom, ponajprije sintezama vezanim za problematiku zaštite i čuvanja arhivskoga gradiva. Istaknuta su dva djela: *Statuti primorskih gradova i općina. Bibliografički nacrt* Ivana Strohala iz 1911. te *Arhivistika i arhivska služba – studije i prilozi* Bernarda Stullija iz 1997.

Poglavlje *Politički i društveni kontekst nastajanja statuta istarskih i dalmatinskih gradova* (12–14) bavi se odnosom i utjecajem političke vlasti Mlečana i Arpadovića na istočnojadranske gradove. Isto se tako prikazuje razvoj vlastitih sustava političke uprave onodobnih gradova, zvanih *communitas* tj. komuna.

Slijede središnja, mogli bismo reći glavna poglavlja diplomatskoga rada, a prvo je od njih *Odredbe o notarskoj i kancelarijskoj djelatnosti u statutima dalmatinskih i istarskih gradova* (15–23). Govori o razvoju ustanova koje su sastavljale isprave, osiguravale njihovu vjerodostojnost i štatile od zloupotreba te o procesima koji su doveli do potrebe za takvim ustanovama, odnosno stalnim pisarnicama, kancelarijama i notarijatima. Autor ističe i ulogu kaptola kao *loca credibilia* – vjerodostojnih mjesta koji su izdavali isprave na području Banske Hrvatske, dok je iz statutarnih odredaba o valjanosti isprava vidljivo da su u Dalmaciji ulogu notara obavljali mahom svećenici, a poslije školovani notari, za koje se često tražilo da budu stranci. Tako je dano i nekoliko primjera koji prikazuju takvu praksu. Razrađeni su i objašnjeni odnosi notara i kancelara kroz statute Lastova, Mljeta, Rijeke, Splita i Zadra, dok je Dubrovnik izdvojen kao primjer razgraničenja poslovanja kancelarije i notarijata, u kojima su poslove obavljali poseban kancelar i poseban notar. Razrađeni su i opisani primjeri propisa o obvezi sastavljanja pisanih isprava te su opisani načini rada i obveze notara kako su definirani u statutima.

Mjesto i način čuvanja gradiva prema odredbama u statutima dalmatinskih i istarskih gradova (23–26) poglavlje je koje prikazuje proces razdvajanja tekućega kancelarijskog gradiva od onoga vrijednog čuvanja u posebnim spremištima, tj. prijelaz gradiva iz riznica, kroz razvoj kancelarija i kancelarijskoga poslovanja, u pismohrane. Taj razvoj arhivske djelatnosti pratimo kroz propise izdvojene iz statuta gradova Splita, Trogira, Šibenika, Pule, Rijeke, Korčule, Hvara, Poreča i Statuta općine Grožnjan. Na kraju poglavlja u sažetku je obrađen i razvoj arhivske djelatnosti u Dubrovniku i Zadru, kao i u Slavoniji i Banskoj Hrvatskoj, te su istaknuti bitni datumi za povijest arhivistike u Hrvatskoj.

Poglavlje *Odabir spisa i isprava za trajno čuvanje* (27–28), koje se nadovezuje na prethodno u svezi s razdvajanjem gradiva, dalje razrađuje odabir onoga za trajno čuvanje te se osvrće na kriterije u praksi, i to na primjerima Splita, Trogira, Hvara i Brača. Spominje se također razlika između gradiva nastaloga za potrebe

općine, odnosno komune, i onoga za privatne svrhe te praksa izradba kopija prema čuvanomu originalu i unosenje podataka u notarske knjige.

Vremensko ograničenje pravne valjanosti isprava (29) kratko je poglavlje koje se bavi odredbama u Statutu grada Dubrovnika i Statutu grada Splita o ograničavanju valjanosti zadužnica, isprava o prijenosu potraživanja i darovnica, kojima je valjanost ograničena na 30 godina.

Inventarizacija isprava i spisa (30–31) cjelina je koja se bavi počecima sređivanja i inventarizacije spisa. Započinje poznatim traktatom *De archivis* (*O arhivima*) koparskoga biskupa iz 17. st., u kojem se ističe važnost raspoređivanja i logičnoga smještaja gradiva. Kronologiju inventarizacije kolega Bukvić započinje citatom iz *Statuta grada Splita* iz 1312. o sastavljanju triju istovjetnih primjeraka popisa knjiga; nadalje govori o praksi u Dubrovniku prema kojoj su se tekući spisi odvajali od onih koji nisu bili u tekućoj uporabi te o odluci iz 1559. o formiranju arhiva i označivanju spisa tekućim brojevima. Na kraju poglavlja riječ je o dalmatinskim komunama pod vrhovnom vlašću Mletačke Republike, gdje su upravitelji nakon službovanja odnosili dokumentaciju sa sobom u Veneciju, čineći tako štetu gradovima i cijeloj Dalmaciji. Dan je primjer Zadra i poznate žalbe zadarske komune iz 1553. te je zaključeno da su od 15. st. rašireni propisi o obveznoj inventarizaciji.

Sljedeće poglavlje, *Zaštita vjerodostojnosti i sprječavanje krivotvorenja isprava* (32–33), ističe tada primarnu funkciju isprava kao dokaznoga sredstva u ostvarivanju prava i privilegija te, kao mjeru opreza, praksu čuvanja isprava, koja je zabilježena u statutima komuna. Spomenute su posebne prostorije čuvane pod više ključeva, zabrana iznošenja isprava iz prostorija, manjak povjerenja u isprave sastavljene u drugoj komuni, a kroz Splitski, Hvarski i Zadarski statut i drakonske kazne za počinitelje i naručitelje krivotvorina. Na kraju poglavlja predstavljena je uloga egzaminatora, tj. ispitivača ili ovjeritelja, koji su ujedno bili prevoditelji i tumači pri sastavljanju notarskih instrumenata, notarskih isprava koje se u načelu nije moglo pobijati.

Prije samoga zaključka slijedi poglavlje *Dostupnost i korištenje arhivskog gradiva prema statutima istarskih i dalmatinskih gradova* (34–35). Na početku se napominje razlika između korištenja gradiva u privatne i službene svrhe te ističe besplatno korištenja u javne svrhe. Iznesen je primjer *Trogirskoga statuta*, koji propisuje vrlo rigorozne uvjete uporabe, izradbe izvadaka ili kopija, naglašena je uloga mišljenja i dozvole samoga kneza te interes općine i njezina zaštita prilikom korištenja javnih službenih isprava, dok je za privatne potrebe naglašena dostupnost bez ograničenja. Na primjeru Dubrovnika prikazana je i praksa javnoga proglašivanja zakona, bitnijih odredaba i pravnih akata.

U *Zaključku* (36–38) diplomskoga rada dan je kronološki presjek razvoja prakse stvaranja i čuvanja isprava. Istaknuto je 11. st. kao prekretnica i prijelaz od dotad uobičajena običajnoga prava i usmenoga uređivanja političkih, ekonomskih, pravnih i društvenih odnosa na pisane isprave, a kao razlog toga prijelaza navodi se

naglašen ekonomski razvoj. Autor nadalje rezimira cijeli rad i preko statuta istarskih i dalmatinskih gradova objašnjuje pristup pronalazaženja i isticanja aspekata povezanih sa zaštitom i čuvanjem isprava, a dotiče i njihovu svrhu te načine nastanka.

Diplomski rad kolege Bukvića vrlo je zanimljiv i vrijedan opći prikaz razvoja arhiva i arhivske prakse na području južnih hrvatskih gradova, a svakako je poticaj i temelj za daljnje istraživanje teme.

Goran Kanižaj

Vuk, Ljerka. *Razvoj institucija vlasti na području Slavonije u 18. i 19 stoljeću.*
Diplomski rad. Zagreb : Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2011.

U svom diplomskom radu, pisanu 2011., kolegica Ljerka Vuk donosi nam prikaz razvoja institucija vlasti na području Slavonije. Diplomski rad obranjen je na Odsjeku za informacijske znanosti, a mentor je bio dr. sc. Stjepan Čosić. Na više od 70 stranica autorica nam osim samoga teksta, podijeljena u osam poglavlja (literaturu nećemo računati), na zadnjih osam stranica donosi i pet odličnih karata s prikazom upravne podjele Slavonije od kraja 17. do kraja 19. stoljeća.

Već u samom uvodu autorica upozorava na promjenljivost pojma Slavonija kroz stoljeća (ovisno o razdoblju pojam Slavonija obuhvaćao je npr. i prostor daleko preko Drave), a u nastavku nam daje kratak pregled povijesnoga razvoja na tim prostorima, zaključujući kako ni današnji geografski pojam istočne Hrvatske nije istovjetan s povijesnim granicama Slavonije.

U prvom poglavlju, koje se bavi razdobljem između 12. st. i 1526. godine, autorica govori o državnopravnim problemima Hrvatske u 12. i 13. st. – držeći pritom kako je dolaskom dinastije Arpadovića i sklapanjem Pacta convente Hrvatska izgubila neovisnost i međunarodni identitet – a zatim o razdoblju jačanja Osmanske države. Od 1463. i pada Bosne opisuje se brz prodor Turaka, porazi kršćanske vojske te promjene teritorijalnog ustroja, radi stvaranja utvrđene vojne granice i zaustavljanja turskoga prodora na zapad. Posljedica je svega toga i smanjenje teritorijalnog opsega Slavonije s obzorom na njegove današnje granice, odnosno na prostor između Drave i Save, na istoku od utoke Drave u Dunav do Bilogore na zapadu. Osim historiografskoga pregleda događaja na prostoru Slavonije, autorica u ovom poglavlju opisuje i početke županijskog ustroja.

Drugo se poglavlje bavi razdobljem od Mohačke bitke 1526. do mira u Srijemskim Karlovcima 1699., pri čem je velika pozornost posvećena organizaciji obrambenih vojnih krajina, teritorijalnim promjenama i samom tijeku ratnih sukoba na prostoru Slavonije.